MUHAMMAD YUSUFNING "AJAB DUNYO" SHE’RI LINGVOPOETIKASI: FONETIK, LEKSIK VA SINTAKTIK TAHLIL.

Shokirova Mohinur,
Iqtisodiyot va pedagogika universiteti 3-bosqich talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada Muhammad Yusufning “Ajab dunyo” she’ri badiiy-estetik nuqtai nazardan tahlil qilinadi. She’rda inson hayoti, umr mazmuni, vaqtning o‘tkinchiligi va dunyoning g‘aroyib qarama-qarshiliklari haqida shoirning falsafiy mushohadalari yoritilgan. Asarda lirik qahramonning ruhiy kechinmalari, o‘zligini anglash jarayoni, insonning dunyo voqeliklari oldidagi ojiz, ammo baribir umidvor tabiatiga urg‘u beriladi. She’r tilidagi ramziy obrazlar, metaforik ifodalar, takrorlar va ohangdorlik unsurlari uning badiiy ta’sirchanligini kuchaytiradi. Maqolada ana shu poetik vositalarning vazifasi hamda she’rning umumiy g‘oyaviy mazmunini ochib berish asosiy maqsad qilib olingan.

Kalit so‘zlar: Ajab dunyo, lirika, poetik obraz, falsafiy mushohada, metafora, badiiy tasvir, inson hayoti, umr o‘tkinchiligi, ramz, lirik qahramon, poetik ohang.

Adabiyot inson qalbining oynasi, tarix va taqdirning eng samimiy ifodasidir. Har bir millatning buyuk allomalari, shoirlari, o‘z asarlari orqali xalqining ruhini, orzu-intilishlarini ifoda etadi. “Ajab dunyo” she’ri ikki buyuk o‘zbek adibi – Alisher Navoiy va Zahiriddin Muhammad Bobur siymolariga bag‘ishlangan bo‘lib, ular timsolida millatning ma’naviy boyligi, tarixiy taqdiri va ilm-u tafakkur qudrati aks etgan.

Ikki buyuk shoir, ikki musofir –=11

Navoiy Hirotda, Qobulda Bobur.=11

Sizni o’ylatmasmi bu jumboq, bu sir,=11

Navoiy Hirotda, Qobulda Bobur…=11

Buni tasodifmi atayin, ayting,=11

Qitmir qismat o’yni deyinmi yo bir?=11

Ko’rib qo’y, Turkiston, ikki shoh bayting –=11

Navoiy Hirotda, Qobulda Bobur.=11

Jafo etganga ham jabr etmadik,=11

Gadoni siyladik goho, xudo bir.=11

Daholarimiz qadriga yetmadik –=11

Navoiy Hirotda, Qobulda Bobur.=11

Yer yonar jahannam afg’onda yal-yal,=11

Kulrang ko’rpa yanglig’ bulut yonodur.=11

Yonar ne tiklagan bo’lsa bir mahal –=11

Navoiy Hirotda, Qobulda Bobur.=11

Ikki buyuk hikmat, ikki xush zabon,=11

Ikki buyuk dildan yo’qdir sado bir.=11

Biz g’animga bejang topshirgan qo’rg’on –=11

Navoiy Hirotda, Qobulda Bobur.=11

Uchrashishmagandi ular hayotda,=11

Yoturlar yonma-yon ikki lahatda.=11

Nima deysiz endi, hayot-hayot-da –=11

Navoiy Hirotda, Qobulda Bobur.=11

She’r “Ikki buyuk shoir, ikki musofir — Navoiy Hirotda, Qobulda Bobur” misralari bilan boshlanadi. Bu satrdayoq shoir ikki daho — Navoiy va Boburning hayot yo‘llari turli yurtlarda yakun topganini, ammo ularni yagona ruh, yagona millat bog‘lab turganini ta’kidlaydi.

Shoir bu holni “jumboq”, “sir” deb ataydi — go‘yo taqdir ularni bir-biridan uzoqda, ammo ruhiy yaqinlikda saqlagan. She’rda bu sirli o‘xshashlik tasodif emas, balki taqdir o‘yini sifatida talqin etiladi:

> *“Buni tasodifmi atayin, ayting,*

Qitmir qismat o’yini deyinmi yo bir?”

Shoir she’r davomida xalqning o‘z daho farzandlariga bo‘lgan munosabatini ham tanqidiy ohangda tilga oladi:

> *“Daholarimiz qadriga yetmadik —*

Navoiy Hirotda, Qobulda Bobur.”

Bu satrlar orqali u o‘z tariximizni, buyuk zotlar merosini qadrlash zaruratini eslatadi.

She’rning g‘oyasi va badiiy jihatlari:

“Ajab dunyo” asarining asosiy g‘oyasi — millat daholariga hurmat, taqdirning g‘ayrioddiy o‘yinlari, va vatan tuyg‘usini tarannum etishdir. Navoiy

va Bobur hayoti orqali shoir inson umrining o‘tkinchiligi, ammo ilm va ijodning abadiyligini ko‘rsatadi.

She’rda takrorlanib keluvchi “Navoiy Hirotda, Qobulda Bobur” misrasi refren sifatida xizmat qiladi. Bu takror nafaqat ohangdorlikni kuchaytiradi, balki har bir bandda yangi ma’no yuklaydi: u dard, faxr, sog‘inch va o‘y timsoliga aylanadi.

Asrda **assonans** (unlilar takrori), **alleteratsiya** (undoshlar uyg‘unligi) va **takror (epifera)** asosiy badiiy vosita sifatida ishlatilgan va she’r ohangini kuchaytirgan. Masalan, "Kulrang ko‘rpa yanglig‘ bulut yonadur " satrida **"k"** va **"y"** tovushlarining uyg‘unligi, keyin "Navoiy Hirotda, Qobulda Bobur" misralarning bandlar oxirida takrorlanib kelishi she’rga musiqiylik, og‘ir ohang va chuqur ma’no beradi.

She’rda “Ko‘rib qo‘y, Turkiston, ikki shoh bayting” degan satrlar orqali Turkiston, ya’ni umumiy milliy makon, tarixiy zamin ramz sifatida tilga olinadi.

Shoir bu so‘z bilan xalqni o‘z ajdodlariga, o‘z ildizlariga boqishga, ularning merosidan faxrlanishga da’vat etadi.

Navoiy – adolat, ilm, ma’rifat va insonparvarlik timsoli

Bobur – jasorat, vatan sog‘inchi va ijodiy fidoyilik timsoli sifatida gavdalanadi.

She’rning har bir bandida bu ikki siymoning hayoti orqali xalqning o‘z o‘tmishiga bo‘lgan munosabati tahlil qilinadi.

She’r yakunida shoir insoniylik, hayot va taqdir haqida chuqur falsafiy o‘y yuritadi:

> *“Uchrashishmagandi ular hayotda,*

Yoturlar yonma-yon ikki lahatda.”

Bu satrlar Navoiy va Bobur umrida yo‘l uchrashmaganini, ammo ular abadiyatda, xalq xotirasida yonma-yon ekanini bildiradi. Shoir bu holni “hayot – hayot-da” deya, hayotning o‘ziga xos adolatsiz, ammo ibratli tomonlarini ifodalaydi.

She’rning zamonaviy ahamiyati:

Bugungi kunda “Ajab dunyo” she’ri faqat tarixiy xotira emas, balki milliy o‘zlikni anglash va ma’naviy uyg‘onish timsoli bo‘lib xizmat qiladi.

Shoirning “Gadoni siyladik goho, xudo bir” degan kinoyaviy satri esa xalqning ba’zan o‘z daho farzandlariga emas, balki begonalarga ko‘proq e’tibor berish illatini tanqid qiladi. Bu bugungi

kunda ham o‘z ahamiyatini yo‘qotmagan.

Xulosa:

“Ajab dunyo” she’ri o‘zbek xalqining ma’naviy merosi, buyuk ajdodlariga bo‘lgan hurmat va faxr tuyg‘usini uyg‘otadi. Unda shoir milliy g‘urur, tafakkur qudrati va tarix saboqlarini chuqur ifodalagan. She’r bizni o‘z ildizimizni, o‘z daholarimizni unutmaslikka, ularning merosiga sadoqatli bo‘lishga da’vat etadi.

> *Haqiqatan ham, bu dunyo ajab dunyo —biri Hirotda, biri Qobulda bo‘lsa-da,*

Navoiy va Bobur bir xalqning, bir ruhning ikki qanotidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Yusuf, Muhammad. Saylanma. — Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi Adabiyot va san’at nashriyoti, 2014.

2. Rasulov, B. She’r san’ati va badiiy tahlil. — Toshkent: Fan, 2012.

3. Mamatqulov, A. “Zamonaviy o‘zbek lirikasi poetikasi”. // O‘zbek tili va adabiyoti, 2019, №3.

4. Jo‘rayev, A. Poetik tafakkur va obrazlilik. — Toshkent: Fan, 2011.

5. Qodirova, N. “Muhammad Yusuf lirikasi va uning poetik xususiyatlari”. // Adabiyotshunoslik jurnali, 2020, №**2.**